

Ankara'nın Azizi Martir Platon

Saint Plato, the Martyr of Ankara

Pınar SERDAR DİNÇER

Dr. Öğr. Üyesi, Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yozgat, Türkiye
Asst. Prof., Bozok University, Faculty of Science and Literature, Department of Art History, Yozgat, Turkey
pinarserdar@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-4152-6327

DOI: 10.5505/jas.2020.15238

Öz

Hristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren martirlik ve azizlikle ilgili inanç ve dinî pratikler oluşmaya başlamıştır. Özellikle Erken Hristiyanlık döneminin şartları bu ritüelleri belirlemiş ve tetiklemiştir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde inananlara karşı gerçekleştirilen zulümler onları çeşitli zorluklara ve işkencelere maruz bırakmıştır. Hristiyanlık karşıtlarının en büyük kolu olan pagan inancını sürdüren Roma İmparatorluğu mensupları, Paganizme karşı tüm dinî hareketleri şiddetle bastırmaya çalışmıştır. Baskılar ise Hristiyanların direncini artırmış ve Hristiyanlığın yayılmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Hristiyanlar bu zulüm karşısında inançlarını korumak için büyük fedakârlıklar yapmışlardır. Bununla birlikte bu şiddet ortamı dinî kahramanlar yaratmış ve söz konusu kahramanlar kendilerini Tanrı yolunda kurban ederek Tanrı kutsallığına şahitlik / martirlik etmişlerdir. İnananlar kutsal saymaya başladıkları martirlerin hatıralarını yaşatmak için geride bıraktıklarını da kutsal sayarak yüceltmişlerdir.

Bu çalışmanın konusu olan Erken Hristiyanlık döneminde yaşamış ve kültü yüzyıllarca yaşatılmış Galatia'nın en önemli azizlerinden Aziz Martir Platon'dur. Aziz Platon yaşadığı dönemde zulümlere maruz kalmış ve daha sonra martirlik mertebesine ulaşmıştır. Çalışmada Aziz Platon'un hagiografik ve dönem kaynaklarındaki yeri ve Bizans resim sanatındaki örnekleri incelenmiştir. Aziz Platon'un 6. yüzyılın sonundan 14. yüzyıla kadar ikona, röliker, duvar resimleri ve el yazmalarında tasvirleri olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak temsillerinin çok fazla olmamasına karşın, var olan örneklerde hagiografik ve dönem kaynaklarının izlenmesinin yanı sıra dönem ve bölgeye ait üslup özelliklerinin de bulunduğu görülür.

Anahtar sözcükler: Aziz Platon, Martir, Martirium, Hagiografik tasvir, Bizans dönemi, Resim sanatı, Ankara

Abstract

Beliefs and religious practices related to martyrdom and sainthood have existed since the first periods of Christianity, and the nature of these practices was formed by the conditions of the Early Christian period in which believers were persecuted and subject to hardship and torture. During this time, the practitioners of Paganism, which was the most prevalent religion of the Roman Empire, violently suppressed all other religious movements. However, this repression only increased the resolve of these early Christians, who often made great sacrifices to protect their faith in the face of persecution, and thus paved the way for the subsequent spread of Christianity. Furthermore, this environment of persecution facilitated the creation of martyrs who sacrificed themselves for whom they saw to be the one true and holy God. The items left behind by these martyrs became sacred relics for believers who glorified in their lives and strove to keep their memories alive.

The subject of this study is Saint Plato, one of the most important saints of Galatia, who lived in the Early Christian period and whose cult endured for centuries. Saint Plato was subjected to persecution during his life and reached the level of martyrdom upon his death. This study considers the role of Saint Plato in hagiographic sources and examines how he was depicted in Byzantine paintings. Although

there are not many examples of such representation, which include icons, relics, murals and manuscripts from the end of the 6th century to the 14th century, consideration of the hagiographic sources demonstrates clear differences in the style of depiction according to the period and the region.

Keywords: Saint Plato, Martyr, Martyrum, Hagiographic illustration, Byzantine period, Painting, Ankara

Giriş

Azizler ve martirler Hristiyanlığın ilk yüzyıllarından itibaren bu inancın sembolü hâline gelmişlerdir. Martir kültürü ise azizlere duyulan saygıyla ortaya çıkmıştır. 2. yüzyılın ortalarından itibaren yaşamlarını inançları uğruna kaybeden Hristiyanlar martir olarak adlandırılmıştır, aynı zamanda aziz derecesine yükseltilerek büyük saygı görmüşler, böylece martir kültürü oluşmuştur (Aydın, 2011, ss. 5-13; Aydın, 2009, ss. 65-69).

Hristiyanların dinî kahramanlarını neden “martir” (*μάρτυρες*) olarak adlandırdıkları ise oldukça tartışmalı bir konudur. Önceleri “tanık” anlamına gelen martir kelimesinin nerede ve ne zaman “şehitlik” anlamında kullanılmaya başlandığı bilinmemektedir. Bununla birlikte neden 2. yüzyıldan beri kutsal metinlerde “bir şeyi tanıklık etmek” anlamında “*μαρτυρεῖν*” fiilinin kullanıldığı ve ayrıca “martir” sözcüğünün hem “şehitliğin acısını çekmek” hem de “tanıklık” (*μαρτυρία, μαρτύριον*) anlamında kullanıldığı döneminin ve hatta günümüzün tartışma konusudur.¹

Bu çalışma Erken Hristiyanlık dönemi Ankara'sı için önemli dinî bir kişilik olan Aziz Platon'un Hristiyanlık tarihinde ve Bizans resim sanatındaki yerini ve önemini ele almayı amaçlamıştır. Konuyla ilgili monografik bir yayın bulunmamasıyla birlikte Foss'un “*Late Antique and Byzantine Ankara*” (Foss, 1977) ve Eyice'nin “*Bizans Döneminde Ankara*” (Eyice, 2011) adlı çalışmalarında bölgede Hristiyanlığın gelişim sürecinden bahsederken Aziz Platon'a da kısaca değinilmiştir.

Erken Hristiyanlık Döneminde Ankara

Ankara'nın Erken Hristiyanlık dönemindeki önemi; Anadolu'nun merkezinde, askeri ve ticari yolların kesiştiği bir konumda olması ile ilişkilidir. Bununla birlikte korunaklı bir topoğrafyaya sahip olması Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri hâline gelmesini sağlamıştır. Batıdan doğuya doğru uzanan ana yol üzerindeki ana merkezler İstanbul (Konstantinopolis), İzmit (Nikomedea), İznik (Nikaia) ve Ankara (Ankyra) idi. 4. yüzyılda Antakya'da (Antiocheia) ikâmet etmeye başlayan Roma imparatorlarının sayesinde bu yol önceleri saray, ordu ve devlet memurları daha sonra Hristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla da Avrupa'dan Kudüs'e yolculuk eden hacıların ana güzergâhı olmuştur. Bu nedenle dönem haritalarında Ankara'nın işaretlendiği görülür (Serin, 2014, ss. 65-66; Foss, 1977, ss. 30-31). Örneğin; *Tabula Peutingeriana*'da Ankara, Geç Antik dönemde büyük bir yerleşim yerini temsil eden altı kuleli bir sur ile gösterilmiştir (Miller, 1916, s. 631-632).

Erken Hristiyanlık Ankarası'na ait dönem kaynakları ve arkeolojik buluntular arasında İmparator I. Constantinus (324-337) dönemi öncesine ait yeterli bulgu olmamasına karşın Aziz Paulos'un Galatia ziyaretine dayanarak bölgede Hristiyanlığın 4. yüzyıldan önce ortaya çıkmış olduğu düşünülmektedir (Ramsay, 1897, ss. 73-78, 97-104). Bununla birlikte Kayserili (Caesarea) Eusebius (Eusebius, 1890, 5.bölüm, 16.kısım, 4.satır) 2. yüzyılın sonunda Ankara'da Montanizm mezhebinden Hristiyan bir cemaatin bulunduğu bahseder. Ramsay konuya ek olarak Galatia bölgesindeki ilk kiliselerin Ankara,

1 Konuyla ilgili önemli tespitleri olan araştırmacı Trites, “*Μάρτυς and Martyrdom in the Apocalypse: A Semantic Study*” adlı eserinde Kıyamet'teki tanıklık fikri ve şehitlik olgusuna değinmiştir. Kronolojik olarak *μάρτυς* kelimesinin ‘şehit’ anlamına gelmesiyle ilgili diakronik bağlamdan ayrılmadan beş aşamalı süreç ortaya koymuştur: 1. *μάρτυς* başlangıçta bir mahkemede ölüm beklentisi olmayan bir tanık anlamına geliyordu. 2. sonra mahkemede inancı için tanıklık eden ve tanıklığından dolayı ceza olarak ölüme mahkûm edilen bir adam olarak tanımlandı. 3. Daha sonra, ölüm tanıklığının bir parçası olarak kabul edilir. 4. *μάρτυς*, ‘martir / şehit’e eşdeğer hale gelir. Burada ölüm düşüncesi en üst seviyedir ancak tanıklık düşüncesi tamamen kalkmıştır. 5. Tanık fikri ortadan kalkar ve *μάρτυς, μαρτύριον, μαρτυρία* ve *μαρτυρεῖν* martirlik / şehitliğe atıfta bulunmak için kullanılır: Schwemer, 1999, ss. 320; Trites, 1973, ss. 72-73.

Iuliopolis, Pessinus ve Tavium'da olabileceğini söyler (Ramsay, 1900, s. 82).

4. yüzyılda Ankara Kilisesi Anadolu'nun en önemli kiliselerinden biri olmuş, Ortodoks Kilisesi hiyerarşisinde Galatia piskoposu dördüncü olarak kayda geçmiştir. Aynı yüzyılda Ankara kilise konseylerinin yeri olarak seçilme ayrıcalığına da sahiptir. Ankara'nın 314, 358 ve 375 yıllarında üç kilise konseyine ev sahipliği yaptığı, Galatia Prima eyaletinin de piskoposluk merkezi olduğu bilinmektedir (Serin, 2014, s. 66; Hefe ve Leclercq, 1907, ss. 298-334, 903-908, 983). Hristiyanlara yönelik zulümlerin² sona ermesinden kısa bir süre sonra, 314 yılında, zulüm sırasında kilise mensuplarının eylemlerinden kaynaklanan sorunlarla ilgili bir sinod³ toplanmıştır. Bununla birlikte 324'ün sonu 325'in başlarında Constantinus Arian ihtilafını çözmek için Ankara'da genel bir konsey yapılmasıyla ilgili kiliseye çağrıda bulundu. Ancak Ankara'da yapılması planlanan ve daha sonra İznik'te karar kılınan konsey I. Ekümenik Konsil'i (325) idi⁴ (Foss, 1977, s. 37).

Yukarıda bahsi geçen bilgiler ışığında 4. yüzyıl Ankara'sında Hristiyan nüfusunun fazla olması beklenir ancak Ankara'da 4. yüzyılda Hristiyanların demografik yapısıyla ilgili dönem kaynaklarında farklı bilgiler bulunmaktadır. Antakyalı (Antiokheia) Libanius mektuplarında Ankara'dan övgü dolu bahsederken 4. yüzyıl Ankara'sını Hristiyanların azınlıkta olduğu ve pagan aristokratların yönettiği bir kent olarak gösterir⁵ (Foss, 1977, s. 42; Libanius, 1921-1922, ss. 728, 768, 355, 1241). Hiç kuşkusuz ki

tüm bu gelişmeler, kısa imparatorluk döneminde paganizmi tekrar canlandırmak istemesiyle ünlenen İmparator Iulianus'un (Flavius Claudius Julianus) (360-363) 362 yılındaki Ankara ziyareti için de uygun koşulları hazırlamıştır (Ammianus, 1812-1891, ss. 296-297 (IX. bölüm, 9-12.kısım)).⁶ Iulianus'un ziyareti Ankara'nın Erken Hristiyanlık dönemi Hristiyanlık tarihi açısından önemlidir. Iulianus ziyaretinde Galatia'da paganizmi tekrar canlandırmak için kilisenin organizasyon yapısını ve işleyişini örnek olarak yeni yasalar çıkarmıştır (Foss, 1977, s. 39).

Sonuç olarak 4. yüzyıl Ankara'sında pagan aristokrat bir sınıfla zulüm gören Hristiyanlar arasında oldukça çatışmalı bir yüzyıl olduğu söylenebilir.

Büyük Zulüm Sonrası Hagiografik ve Dönem Kaynaklarında Aziz Platon

2. yüzyıldan sonra Hristiyanlığın görülmeye başladığı Ankara'da ilk başlarda Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran martir isimlerine rastlanmamaktadır. Traianus (98-117) yönetimindeki Proklos ve Aurelianus (270-275) yönetimindeki tahl tüccarı Philumenos gibi birkaç martir ismi bilinmektedir ancak bu dönemlerde martirlik geleneğinin olup olmadığına bilgisi güvenilir değildir. Buna karşın 4. yüzyılın başında daha net bilgiler elde edilmektedir (Schultze, 1926, s. 394).

302 yılında Galerius (292-311) ve Diocletianus'un (284-305) başlattığı "Büyük Zulüm" olarak adlandırılan Hristiyanlara yönelik kovuşturma hareketi pek çok Hristiyanın

2 Roma yönetiminin Hristiyanlığı yok etme amacı ve "zulüm" tartışmalarının merkezinde olan Roma İmparatoru Diocletianus'un (284-305) uygulamaya koyduğu Hristiyanlık karşıtı fermanlar ve tedbirler, Roma yönetimi açısından Hristiyanlığın *Religio licita* (resmi şekilde onaylanmış din) durumunu fiilen ortadan kaldırmıştır. Böylece, Diocletianus dönemiyle birlikte Roma yönetiminin Hristiyanlığa karşı "imha siyaseti" uyguladığı söylenebilir. Aslında Diocletianus'un amacı dini açıdan birlik sağlamaktır. Çünkü döneminde sadece Hristiyanlar'a karşı değil 4. yüzyılın başlarında Mani dini taraftarlarını hedef alan bazı kovuşturmalarda da yapılmıştır (Duygu, 2017, ss. 160-165).

3 Toplanan sinodda "büyük zulüm" sırasında baskı altında pagan tanrılarına kurban sunmak zorunda kalan, bu kurbanların etinden yiyen ve pagan festivallerine katılmak zorunda bırakılan Hristiyanların zulüm sonrası süreçte kiliseye geri kabul edilmelerine yönelik birtakım problemleri çözmeye çalışmışlardır. Antakya başpiskoposu Vitalis'in başkanlığındaki bu sinoda çok sayıda ruhbanın katıldığı belirtilmektedir (Duygu, 2017, s. 177; Hefe ve Leclercq, 1907, ss. 298-334).

4 Planlanan konsille ilgili bilgi, Yunanca bir belgenin Süryanice çevirisinde mevcuttur: Opitz, 1934, ss. 41-42, no: 20.

5 Libanius'un mektupları diğer dönem kaynaklarında neredeyse hiç bahsedilmeyen bir sınıflı, yönetici aristokrasinin yaşamına dair bilgiler sağlar. Yerel senatoda ya da idari yönetimde ya da devletin mülklerinde yaşayan bu kişilerin neredeyse tamamı pagandı ve belli ki hatırı sayılır bir servete sahipti. Söz konusu zenginliğin kaynaklarına nadir değinilir ancak bu bilgiler şehrin genel refahına işaret eder. Bu süreçte pagan gelenekleri ve klasik öğrenimi koruyan ve çocuklarını ünlü pagan öğretmenlere gönderen kalabalık bir üst sınıf gelişti. Bu zengin sınıf muhtemelen İmparator Iulianus'u olumlu karşılamış ve Ankara'da kalış süresinin uzunluğunu sağlamıştır. Ankara'nın tarihi açısından önemli bir dönem kaynağı olan Libanius'un mektupları günümüze ulaşmasaydı muhtemelen Ankara'nın söz konusu dönemde Hristiyan din adamları tarafından yönetildiği düşünülecekti. 365'ten sonra bu sınıfa ne olduğu hakkında bilgi sahibi değiliz. Sonraki yüzyıllara ait edinilen bilgilere göre ise şehrin sosyal yönünün tamamen farklılaştığı görülür (Foss, 1977, s. 49).

6 Iulianus (361-363), Iulius Constantius'un oğlu ve İmparator Constantius'un üvey erkek kardeşidir. Iulianus pagan inanışını yeniden canlandırma girişimi yüzünden kilise tarafından da ismi nefretle anılır ancak onun aslında Hristiyan eğitimden yararlandığı Ammianus Marcellius gibi pagan yazarlar tarafından bile dile getirilmiştir (Duygu, 2017, s. 268).

acı çekmesi ve ölümüyle sonuçlanmıştır. Bazı Hristiyanlar devletin baskısı karşısında inançlarını terk ederken pek çoğu direnmiş ve öldürülmüştür (Gregory, 2011, s. 52). Büyük zulümle ilgili dönem tarihçisi Lactantius'un⁷ değerlendirmesi şu şekildedir:

XV. 1. Böylece şimdi İmparator sadece kendi hane halkına değil herkese karşı öfkeleniyordu ve ilk önce kendi kızı Valeria'yı ve karısı Prisca'yı kurban sunmakla kirlenmeye zorladı. 2. Bir zamanlar en büyük güce sahip olan, sarayın ve önce Diocletianus'un kendisinin güvendiği hadımlar öldürüldü; rahipler tutuklandı ve herhangi bir kanıt ya da itiraf olmaksızın suçlu bulunup bütün kendilerine ait olan her şeyle beraber sürüldüler. 3. Cinsiyet ayrımı yapılmaksızın her yaşta insanlar yakılmak için yakalandı ve sayıları çok büyük olduğundan tek tek değil fakat kalabalıklar hâlinde alınıp alevlerle çevrelendiler; hane halkı, boyunlarına mil taşları bağlanıp denizde boğuldular. 4. Zulüm, nüfusun geri kalanına daha az şiddetle uygulanmadı. Bütün tapınaklar çevresine dağıtılan hâkimler herkesi kurban sunmaya zorladılar. 5. Hapishaneler doluydu, duyulmamış işkence türleri uygulandı, herhangi bir kişiye karşı hızlı bir şekilde adalet dağıtımını durdurmak sebebiyle davacıların davalarını ifade etmeden önce kurban sunmaları için kent konseyleri, secretarialar ve kürsünün önüne sunaklar kuruldu, böylelikle yargıçlara da tıpkı tanrılara olduğu gibi yaklaşılabilecekti. 6. Aynı şeyleri yapmaları için Maximianus ve Constantius'a bile mektuplar gönderilmişti; onların bu denli önemli meselelerdeki fikirleri dikkate alınmamıştı. Ve çok merhametli bir insan olmayan yaşlı Maximianus gerçekten İtalya'da seve seve itaat etti. 7. Zira Constantius diğer hükümdarların kurallarıyla ters düşüyor görünmekten kaçınmak için toplantı yerlerinin daha doğrusu restore

edilebilecek olan duvarların tahrip edilmesine göz yumdu, diğer yandan insanların içindeki Tanrı'nın gerçek tapınağını zarar görmeden korudu (Ünver, 2012, s. 83'de aktarıldığı gibi).

Hristiyanların bu dönemde çektikleri acıların anlatıları martir vitaları, mektuplar ve hagiografiler gibi dönem kaynaklarında görülmektedir. Kaynaklarda geçen anlatıların içeriği büyük ölçüde hayal ürünü olsa da tarihsel süreç veya martirler hakkında bilgi edinilmesini sağlar. Galatia'nın martirlerle ilgili hagiografisi ise Ankara martirlerine odaklıdır. Azizler Takvimi'ne (*Εορτολόγιο*) göre 18 Kasım'da yortusu kutlanan ve bu çalışmanın konusu olan Aziz Platon⁸ (Γεδεών, 1899, s. 193) Ankara'da Erken Hristiyanlık döneminde yaşamış ve 4. yüzyılın başında Galerius (292-311) zamanında şehit edilmiştir (Serin, 2014, s. 67; Foss, 1977, ss. 34-35).

Şehrin koruyucu azizi olan Platon'un Vitası; sorgulama, işkence ve infazın olağan anlatısının ötesinde birkaç ayrıntı daha sunar. Galerius döneminde Platon, Zeus tapınağının karşısındaki bazilikada başkanlık eden papaz Agrippinus'u kınar ve acemice onun Apollo'ya kurban verdiğini ileri sürer. Agrippinus ise Platon'u şehir dışında Kampüs adı verilen bir yere götürür ve idam ettirir [eder].⁹

Kendisiyle çağdaş olan İmparator Diocletianus (284-305) zamanında şehit edilen Aziz Klement¹⁰ döneminde daha meşhur olan Aziz Platon'un kültü sadece Ankara sınırlarında değil Galatia kırsalında da görülür. Aziz Nilus'un (PG:79, 1865, ss. 291-292) mektuplarında ve daha sonra Kudüs'e hac ziyaretine giderken Ankara'yı ziyaret eden Theodosius'un De situ Terrae Sanctae¹¹ adlı eserinde (Itin.Theod., 1898, s. 144)¹² Aziz Platon adına bir yapının varlığına dair bilgiler bulunmaktadır (Delehay, 1933, s. 156). Ancak Ankara'nın bu dönemde bir

7 240-325 yılları arasında yaşamış olan Hristiyan yazar.

8 Aziz Platon'la ilgili bilgilere iki ana metinden erişilmektedir: Simeon Metafrastis (10. yüzyılın ikinci yarısı) tarafından sunulan *Vita Platonis* (PG:115, 1899, ss. 404-425), ile daha sonra yazılmış olan *Acta Sanctorum*'da 22 Temmuz'a eklenmiş *Passio Platonis* (Sollier, Pinius, Cuperus ve Boschius, 1867, ss. 230-235). Her iki metin büyük ölçüde aynı olmasına karşın Aziz Platon'un eylemlerini içeren, en erken tarihli metin olmadığı bilinir (Strickland, 2006, s. 238 (dipnot 11)).

9 Agrippinus ile Aziz Platon arasında geçen konuşma için bkz.: *Vita Platonis* (PG:115, 1899, ss. 404-405)

10 Ankara'da doğmuş ve gençliğinden itibaren kendini hayırseverlik işlerine adanmış olan Aziz Klement ise, Hristiyan katliamları ile tanınan İmparator Diocletianus zamanında Cryptus olarak adlandırılan bir yerde öldürülmüştür. Ayrıca, yazılı kaynaklar Aziz Klement'in yardımcısı Agathangelus ve iki diyakozunun da aynı yerde öldürüldüğü; Aziz Klement'in Agathangelus'la birlikte Cryptus'da bir kilisenin yakınındaki bir mezara, iki diyakozun ise yine yakınlarda bir yere gömüldüğü ve onların anısına daha sonra aynı yerde kutsal bir mekân yapıldığını belirtmektedir (Serin, 2014, s. 67). Ayrıca Aziz Klement Kilisesi için bkz.: Serin, 2014.

11 6. yüzyılda yaşamış baş diakon. De situ Terrae Sanctae'nin (Kutsal Topraklarda) adlı eserini yazarak kabul edilir (Dümmler, 2000, s. 1422).

12 *Civitas Anquira, quae est in provincia Galatae, ubi est sanctus Platon martyr.*

hac yeri hâline geldiğini söylemek çok gerçekçi olmaz; muhtemelen bahsi geçen tarih 4. yüzyıl idi ve büyük ihtimalle şehrin sunduğu en önemli cazibe merkezi Aziz Platon'a adanan bir kilise ya da martiriumuydu. *Itinerarium Burdigalense*'te 333 tarihiyle ilgili Ankara, "*Civitas Anchira Galatia*" olarak bir diğer söylemle sadece Kudüs'e giden bir başka metropolis olarak listelenmiştir (Itin.Theod., 1898, s. 144). Şunu da belirtmek gerekir bahsi geçen kaynaktan Ankara'daki martiriumlardan özellikle bahsedilmediği ya da 4. yüzyılın başında martirium ziyaretlerinin yapılmadığı düşünülemez. Çünkü *Itinerarium Burdigalense*'te Filistin'de bulunanlar dışında hiçbir martirium veya kutsal yer özellikle belirtilmemiştir (Strickland, 2006, ss. 283-284).

Ankara'da Aziz Platon'un adına atfedilen hiçbir kilise kalıntısı bulunmamakla birlikte, yukarıda bahsi geçen Theodosius'un "*De situ terrae sanctae*" (Itin.Theod., 1898, s. 144) söyleminden bir yüzyıl önce Aziz Nilus'un (PG:79, 1865, s. 291-292) konuyla ilgili bahsini geçirdiği metninde 4. yüzyılın sonlarında veya 5. yüzyılın başlarında Ankara'da Aziz Platon'a atfedilen bir yapı olduğu açıktır. Aziz Nilus mektubunda kutsal bir yer olan Aziz Platon'un martiriumu kullanım amacını değiştiren *ex praefectus*, Taurianus'u şikâyet etmektedir. Çünkü Taurianus martiriuma sığınan halkı hapse atmıştı. Bununla birlikte Aziz Nilus, "*kutsal şehitler hor görülemez*" sözleriyle Ankaralıların martirilerine duydukları saygıyı da vurgulamıştır. (PG:79, 1865, ss. 291-292). Aziz Platon'a olan bu saygı Aziz Nilus'un bir başka mektubunda olumlu bir adanmışlık olarak görülür. Ayrıca mektupta talihsiz bir Ankaralı'nın, Platon'un şefaatiyle Sina'daki sıkıntılarının kurtulacağından bahseder (PG:79, 1865, ss. 580-581). Bu durum da Aziz Platon kültürünün o dönemde yayılmış olacağına dair önemli bir kanıt olarak görülebilir.

Vita Platonis (20. kısım)'e (PG:115, 1899, ss. 425-426) göre ise Aziz Platon'nun martiriumu Kampüs'e gömüldüğünden beri Ankara'nın dışındadır. Symeon Metafrastları *Vita Clementis*'e (60. kısım) göre bu yer muhtemelen aynı zamanda Aziz Klement'in evlat edindiği martir çocukların mezarlarının üzerine inşa edilmiş bir martirium yeri idi (PG:114, 1903, ss. 863-864).

Erken Hristiyanlık döneminde martirlik mertebesine ulaşan Aziz Platon yaşadığı yıllarda zulümlere maruz kalmış ancak ünü 6. yüzyılda Ankara sınırlarını aşarak İstanbul'a kadar yayılmıştır. Prokopios'a göre (Procopius, 1940, s. 57) İustinianos (527-565) zamanında Aziz Platon adına bir kilise vardır. Theophanes Continuatus'ta¹³ ise söz konusu kilisenin duvarlarıyla çatısının I. Basileios (867-886) tarafından onarıldığından bahsedilmektedir (Cameniata, Magister, ve Monachus, 1838, s. 324). Bununla birlikte *Vita Theodori Sykeotis*'de İstanbul'daki bu kilisenin inşasıyla yaklaşık aynı zamanda, Galatia Sykeon'lu (Beyazarı) Aziz Theodore Anastasioupolis'teki özel inziva yerine Aziz Platon'un şapelini de inşa ettirdiğini yazar (Georgius ve Festugiere, 1970, s. 50).

Aziz Platon'un kendisi gibi martir olan Antiochos adında bir yerel kültte, adına yortular düzenlenen bir erkek kardeşi vardı. 6. yüzyılın sonuna doğru 16 Temmuz'da Anastasiopolis'de adına kutlamalar yapıldığı bilinmektedir (Delehay, 1933, s. 156). Antiochos, Sebasteia gibi Galatia ve Kapadokya'nın şehirlerinde hastaları iyileştirirken Hristiyan olduğu için tutuklanan bir doktordu. Vali Adrianus'un önünde işkence görmüş ve idam edilmiştir. Kaynaklara göre idamı sırasında idamını gerçekleştiren cellat Kyriakos, Antiochos'un başsız gövdesinden kanın ve sütün mucizevi bir şekilde birlikte çıktığını görünce Hristiyanlığı o anda kabul eder ve hemen orada kendisinin de başı kesilir. Böylece Antiochos öldürüldüğü sırada bir başkasının da kendisi gibi martir olmasını sağlamıştır (Foss, 1977, ss. 34-35; Delehay, 1902, ss. 824- 825).

Aziz Platon'un söylemleri arasında en güçlü argümanları *Passio Platonis*'de ortaya çıkar. Platon'un putperestlere ve putperestliğe karşı eleştirisi oldukça açıktır. Aziz Platon'a göre; putperestlerin tanrıları şeytanlardır, insan yapımı nesnelere ibadete değmez, paganizmin yıkıcılığı ve vahşeti popüler etimolojiler aracılığıyla ortaya çıkar ve felsefenin yani putperestliğin entelektüel gözü aldatmaca ile doludur (Sollier, Pinius, Cuperus, ve Boschius, 1867, ss. 230-235). Kaynaklara göre Aziz Platon kalabalıkları çağdaşlarının konuşmalarından daha fazla etkileyecek ve ikna edecek konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmalardan birisi ilk sorgusundan sonra hapse dönerken yaptığı konuşmadır:

13 Scriptores post Theophanem olarak da adlandırılan ve kroniklerden oluşan eser 11. yüzyıla tarihlenen Vat. gr. 167 künyeli koleksiyonun genel adıdır (Kazhdan, 1991b, s. 2061).

[...] Onu çok inançlı ve putperestler de izledi. Onun azmiyle saygı gördüler ve övgüler aldılar. Fakat Aziz Plato hapishaneye götürülürken halkı cesaretlendiriyordu, “Hristiyanlar ve bana bakan tüm insanlar, kutsal Agrippinus’un bana karşı uyguladığı eziyetlerden korkmayın. Bu mücadeleye önemsiz bir sebepten dolayı gelmedim; bilakis, “cennetin ve yerin, denizin ve içlerindeki her şeyin” yaratıcısı sayesinde geldim. Pek çoğu, haklıların çilesidir, ama Tanrı onları hepsinden kurtaracaktır. O zaman hepiniz gelin; her şeyin ötesinde bir barış limanı olan Mesih’e sığınalım; Onun adına uğruna yapılan eziyetlere sabırla dayanalım. Burada yaşadığımız ıstırapların, içimizde ortaya çıkacak olan gelecekteki ihtişamıyla karşılaşılamayacağını biliyoruz.” Konuşmayı bitirdiğinde ve onu duyan herkesi teselli ettiğinde, büyük bir sevinçle hapishaneye girdi (Strickland, 2006, ss. 251-252; PG:115, 1899, ss. 413-414; Sollier, Pinius, Cuperus ve Boschius, 1867, s. 231).

Aziz Platon bu sözleriyle kalabalığın içindeki putperestlere ve Hristiyanlara martirliğin kucaklanmasını önerir ve bu mücadeleyi değerli kılan sebep ise Tanrı'nın gelecekte gerçekleştireceği kutsamaların umududur.

Aziz Platon'un Bizans Sanatındaki Yeri

Bizans sanatında aziz ve martir portreleri için geleneksel bir şemanın var olduğu söylenebilir. Özellikle İkonoklast dönem (726-843) sonrası Bizans resim sanatının neredeyse olmazsa olmazı olan sahne ya da portreyi tanımlayan yazıt ve aziz / martir portrelerinde kişiyi tanımlamak için kullanılan belirgin unsurlar Bizans'ın sanatsal üretimi boyunca oldukça iyi tanımlanmış ve tutarlı olmuştur (Woodfin, 2006, s. 111).

Geleneksel şemaların ipuçlarına bakıldığında eğer aziz martir olarak tanımlanıyor ise bir elinde tuttuğu küçük bir haç ile temsil edilir. Sık sık işkence sahnelerinden üstün geldiği martirlik sahnelerinde kafa kesimlerini gösteren infaz sahnelerinin yanı sıra dayak, taşlama, boğulma ile diğer ölüm tasvirleri genişletilmiş takvim sikluslarına detaylı olarak yansıtılır (Kazhdan ve Sevçenko, 1991, s. 1308).

Bizans resim sanatında aziz ve martir portrelerinde ise sakalsız genç, siyah sakallı olgun adam veya beyaz saçlı

yaşlı olarak her bir azizin üç farklı yaşta temsili görülebilir. Yüz hatları daha sonra kendine özgü saç ve sakalının şekli ile de tanımlanabilir. Bununla birlikte diğer unsurların yanısıra eşit derecede önemli olan kıyafet, azizin mesleğini, seküler ya da dini hiyerarşideki konumunu ve hatta etnik kökenini belirtir (Şevçenko, 1991, s. 896).

Aziz resimlemeleri için özellikle 11. yüzyılda inisialı, yüzü ve kıyafeti resmedilen azizin hemen tanımlanmasına yardımcı olduğu söylenebilir. İstisnalar dışında kadın azizler erkek azizler kadar net bir şekilde ayırt edilmezler. Çünkü kısmen örtülü resmedilen kadınların saç stilineki önemli farklılıkları görmek mümkün olmaz. Örneğin; Aziz Petrus anahtarları, Anargyroi ise yanında taşıdığı tıbbi aletleri ile betimlenir. Ancak bir azizin yaşamındaki belirli olaylara atıfta bulunan nitelikler hiçbir zaman Bizans dönemine tarihlenen aziz portrelerinin ortak bir özelliği olmamıştır. Gelenekselleşmiş çoğu dönem kaynakları¹⁴ tarafından onaylanan portre düzeni genellikle resimlenmiş kutsal kişi hayatta iken resimlenip daha sonradan kopyalanarak yeniden ürettiğini iddia etmiştir. Modeller bir kez yerleştikten sonra, daha sonraki ressamın kılavuzlarında bulunanlar gibi kısa ve öz yazılı açıklamalar yoluyla kolayca aktarılabilmişlerdir (Dionysius ve Hetherington, 1996; Kazhdan, 1991a, s. 896; Διονυσίου, 1909).

Bu çalışmanın konusu olan Aziz Platon'un, günümüze ulaşmış resim örneklerinin az olmasından ya da resim programında çok tercih edilmemesinden dolayı yukarıda bahsi geçen genellemelerin yapılması neredeyse imkânsızdır. Erken Hristiyanlık dönemi, Ankarasının önemli martirlerinden Aziz Platon'un Bizans resim sanatındaki örneklerini incelediğimizde tek bir örnek dışında genç olarak resmedilmiştir. İsmi ya da sahneye ait metni içeren yazıtlarının olmasının dışında betimlemelerinde ortak bir unsur bulunmamaktadır. Bizans resim sanatı örneklerinde Aziz Platon, 6. yüzyılın sonundan 14. yüzyıla kadar ikona, röliker, duvar resimleri ve el yazmaları gibi farklı sanat ürünlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Günümüze ulaşan en erken tarihli Aziz Platon betimlemesi 6. yüzyılın sonu 7. yüzyılın başına tarihlenen muhtemelen Sina'da üretilmiş 54.2x48.6 cm boyutlarında bir ikonadır (Şekil 1) (Weitzmann, 1978, s. B 10, B 15). Günümüzde Khanenko Müzesi'nde (Ukrayna/

14 Romalı Oulpius (Οὐλιπιός) 9. – 10. yüzyıllar arasında yaşamış dönem ressamları için olası bir rehber olduğu düşünülen *Kilise Tarihi'nin Eski Eserleri* adlı eserin sahibi (Mango, 1986, ss. 214-215).

Kiev) sergilenen ikonada Aziz Platon ve yanında bir kadın martirin portresi bulunmaktadır. İkonanın üst kısmında yer alan ve sınırlı izlenen yazıtta erkek olan figürün Aziz Platon olduğu anlaşılmaktadır. İkonada sadece Platon yazıtının bulunması bu kişinin başka bir kişi olma ihtimalini gündeme getirir. Çünkü Platon Hris-

tiyanlar arasında yaygın kullanılan bir isimdir. Ancak ikona erken döneme tarihlendiği için erkek figürünün Aziz Platon olması muhtemeldir. Bununla birlikte azizlerin resim sanatında eşleştirilmesinin genellikle iki açıklaması vardır. İlki, azizlerin aynı hikâyede birlikte rol oynaması; diğer ise her iki azizin de aynı günde anılmasıdır ancak ilginç olan Aziz Platon ölümünden sonra yüzyıllar boyunca martir olarak yalnız anılmış olmasıdır. Bununla birlikte Azizler Takvimi'nde herhangi bir kadın martirle aynı günde anılmamaktadır.

Bir diğer örnek 9. yüzyılın başlarına tarihlenen Fieschi Morgan Staurotheke rölikeridir (Şekil 2). Burada Aziz Platon'un bir madalyonun içinde büst şeklinde betimlemesi bulunmaktadır (Art, 2012, s. 184). Söz konusu röliker, aynı amaca yönelik diğer Bizans rölikerleri gibi sürgülü kapaklı, sığ bir gümüş kutudur. Üst ve yanlarda altın mine tekniğinin uygulandığı altın plakalarla kaplanmıştır; altta bir süsleme bordürü içinde yıldızlı bir haç bulunur. Kapağın alt yüzünde kakma tekniğiyle İncil sahneleri ile zenginleştirilmiş dört bölme vardır. Kutunun iç kısmında, bir zamanlar strautekin içinde bulunduğu haç şeklinde bir boşluk vardır. Kapağın üst tarafında ise mine işinin kullanıldığı madalyonlar içinde aziz büstleri ile Bakire ve Aziz Ioannes arasında Çarmıh sahnesi bulunur. Çevre yüzlerinde de aralarında Aziz Platon'un da bulunduğu diğer azizler vardır (Dalton, 1912, s. 66). Sağ ve solunda "O ΑΓΙΟΣ ΠΛΑΤΩΝ" (Aziz Platon) yazıtının bulunduğu Aziz Platon'un betimlemesi kendisiyle birlikte betimlenen diğer azizlerle oldukça benzerdir. Genç, siyah saçlı ve sakallı resmedilmiştir.

Şekil 1. İkona, 6. yüzyılın sonu 7. yüzyılın başı, Aziz Platon ve bir kadın martir.

Kaynak: BLAGO Fonu'nun izniyle (Khanenko Museum, 2020).

Şekil 2. Röliker, 9. yüzyıl başları, Aziz Platon ve diğer azizler.

Kaynak: The Metropolitan Museum of Art, 2020.

Aziz Platon'u izleyebildiğimiz bir diğer örnek Kapadokya Kılıçlar Kilisesi resim programında bulunur (Şekil 3). Bizans kilise resim programlarında çok fazla tercih edilen aziz figürleri kiliselerin resim programlarında genel olarak kabul görmüş ve hiyerarşiyi takip ederek mesleki kategorilerine ya da daha nadiren aziz gününe göre gruplar hâlinde düzenlenmiştir. Kapadokya kiliselerinde genellikle Peygamberlerin madalyon içlerinde

Şekil 3. Kapadokya Kılıçlar Kilisesi, duvar resmi, 10. yüzyıl (y) Aziz Platon.

Kaynak: Mustafa Uysun Arşivi.

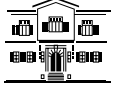
resmedilen büstlerine ek olarak, azizlerin, martirlerin, piskoposların ve patriklerin tam ve yarım portreleri kemer altlarında ya da pilasterlerde yer almaktadır.

Kılıçlar Kilisesi resim programı Jerphanion'un arkaik grup¹⁵ olarak tanımladığı kiliseler içerisinde değerlendirilen diğer kilise resim programlarıyla yakın uyum gösterir (Cave, 1984, s. 214). Söz konusu kilisede resmedilen azizlerin önemli bir kısmı "arhaik grup" olarak nitelendirildiği resim grubundan olmakla birlikte diğer Kapadokya kiliseleri resim programlarında izlenmemektedir. Yaklaşık 10. yüzyıla tarihlendirilen Aziz Platon'un betimlemesi nefin güneybatı bölümünde görülür. Elinde haçla kemerin iç sağ kısmında betimlenen Aziz Platon (O ΑΓΙΟΣ ΠΛΑΤΩΝ yazıtıyla) tam karşısında (solda) betimlenen Aziz Anekitos (O ΑΓΙΟΣ ΑΝΗΚΙΤΟΣ yazıtıyla) ile kemeri paylaşmıştır (Coşkuner, 2002, s. 42; Jerphanion, 1925-1942, s. 209). Yüz kısmı deforme olan Aziz Platon, beyaz bir kitonun üzerine giydiği yakası taşlarla bezenmiş uzun pembe pelerinin kıvrımlarıyla izleyiciye göre sağ eli kapalı resmedilmiştir. Kilisenin resim programında yer alan söz konusu azizlerin Kapadokya repertuarına dahil edilmesinin arkasında belirleyici bir neden gözükmemektedir (Cave, 1984, ss. 214-215).

Aziz Platon resimlemeleri Bizans dönemine tarihlendirilen dört farklı el yazmasında karşımıza çıkar. 11. yüzyıla (1054-1056) tarihlendirilen Simeon Metaphrastes Menologionu'nu (10. yüzyılın sonu)¹⁶ içeren Par. gr. 580 el yazmasında tam sayfa resmin işlendiği fol. 2v'da (Şekil 4) (Δωρή, 1982, s. 286; Ehrhard, 1937-1952, ss. 428, 690; Bordier, 1883, ss. 299-300) Azizler Takvimi'ne göre 17-30 Kasım'a anılan azizlerin boydan resimleri üç şerit hâlinde görülür. "Οἱ ἅγιοι τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ νοεμβρίου μηνός" (Kasım ayının ikinci kitabındaki azizler) başlığının bulunduğu sayfada Aziz Platon elinde haç ile en üst şeritte dördüncü olarak ayakta betimlenmiştir. El yazmasının orijinalini gören Omont, Aziz Platon'u tarif ederken kahverengi saçlı ve sakalsız, mavi tunik üzerine kırmızı pelerinli ve sağ elinde küçük beyaz bir haç olduğunu ifade eder (Omont, 1929, s. 50).

15 Fransız rahip Jerphanion 1925-1942 yılları arasında Kapadokya'da yaptığı araştırmaların sonucunda, 9. yüzyılın sonu-10. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirdiği bir grup kilisedeki duvar resimlerini, üslup özelliklerinden yola çıkarak "arhaik grup" olarak sınıflandırır (Barut, 2012, s. 68).

16 Menologion'un Yunancada kelime anlamı ay ve takvimden oluşan "Μηνολόγιο"dan gelir. Kısaca her azizin gününü gösteren Doğu Ortodoks kilisesi takvimine verilen isimdir. 10. yüzyılın sonunda tamamlanan Simeon Metaphrastes Menologionu ise standart Menologion edisyonudur (Şevçenko, 1991, s. 1341).

Şekil 4. Par. gr. 580, fol. 2v, 11. yüzyıl, Aziz Platon ve diğer azizler.
Kaynak: Δωρή, 1982, s. 11/2.

Korunmuş en iyi takvim döngüleri arasında olan günümüzde *Biblioteca Apostolica Vaticana* (Vatikan) Vat. gr. 1613 koduyla muhafaza edilen 976-1025 yılları arasına tarihlenen II. Basileios'un Menologion'unda her bir azize ayrı sayfa ayrılmıştır. El yazması resimlemelerinde azizlerin hayatta iken maruz kaldıkları işkence ya da infaz sahneleri işlenmiştir (Ševčenko, 1962; Nersessian, 1940-1941, ss. 104-125). Fol. 189¹⁷ "ΜΗΝΙ ΤΩ ΑΥΤΩ ΙΗ. ΑΘΑΗCIC ΤΟΥ ΑΙΤΙΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟC ΠΛΑΤΩΝΟC" (Aynı ayın 18'inde, Aziz Martir Platon'un Hatırasına) başlığıyla Aziz Platon'a ayrılmıştır. Sayfanın üst kısmında metin, alt kısmı ise resim bulunmaktadır. Aziz Platon'un yer aldığı sayfada bulunan resmin zemininde altın rengi kullanılmıştır. Sadece vücudunun alt kısmı beyaz bir örtüyle örtülmüş Aziz Platon eğilir pozisyonda betimlenmiştir. Hemen arkasında onu öldürmek için kılıcını çekmiş cellat bulunmaktadır. Arka planda dağlık bir manzara kullanılması Platon'un öldürüldüğü yerin Ankara dışında kırsal bir alanda olduğuna vurgu yapmak istenildiğini düşündürür.

Bir diğer el yazması 11. yüzyıla tarihlenen Gl. Kongl. Saml. 167 (Copenhagen Metaphrastian Menologion)

künyesiyle günümüzde Copenhagen Royal Library'de bulunmaktadır (Δωρή, 1982, s. 282; Ehrhard, 1937-1952, s. 425, 692; Gerstinger, 1926, s. 27). Fol. 27r'da (Şekil 5) Azizler Takvimi'ne uygun olarak 18 Kasım'a yerleştirilen Aziz Platon haleli, ayakta, sağ elinde adının yazdığı bir kodeksi tutar biçimde resmedilmiştir. Bununla birlikte Koutloumousiou Manastırı'nda (Athos Dağı / Yunanistan) bulunan 14. yüzyıla tarihlenen 412 numaralı el yazması, fol. 51v'da (Şekil 6) madalyon içindeki yazıttan anlaşıldığı üzere Aziz Platon'un büstü resmedilmiştir. Aziz Platon, genç ve saçları dağınık bir biçimde resmedilmiştir (Lampros, 1895-1900, s. 315).

Bizans dönemine tarihlendirebileceğimiz son örnek Deçani Manastır Kilisesi Güney Aziz Nikolaos şapelinde 14. yüzyıl ortalarına tarihlenen freskolar arasında Aziz Platon'un cellat tarafından başının kesilmeden önceki anın temsilidir (Şekil 7). 13. ve 14. yüzyıllardaki siyasi krizlere rağmen, Bizans topraklarındaki sanatın canlanması Deçani Manastır'ı freskolarında da izlenir. Ayınler sırasında okunanların nerdeyse hepsini kapsayacak net ve ayrıntılı sahneler barındıran Deçani duvar resimlerinde bir araya getirilmiştir. Sahnede Aziz Platon ve onu

17 Renkli resim için bkz.: DVL (DIGIVATLIB), 2020, fol. 189.

Şekil 5. Gl. Kongl. Saml. 167, fol. 27r, 11. yüzyıl, Aziz Platon. Kaynak: Mackeprang ve Madsen, 1921, s. 4/ III-IV.

öldürmek için görevlendirilen cellat dağlık bir arazide (Kampüs) betimlenmiştir. Cellat arkasını kendisine dönmüş olan Aziz Platon'a doğru kılıcını kaldırmış bir şekilde resmedilmiştir. Himationunun etek ve kol bilekleri ve halesinde altın rengi ile vurgulanan Aziz Platon ve Tanrı'ya yakarır biçimde betimlenmiştir. Eski Kilise Slavcası ile yazılmış yazıtta "kılıçla başı kesilmişti"¹⁸ yazmaktadır.¹⁹

Sonuç

Hristiyan inancına göre martirler hayatlarından vazgeçmekle diğer inananlara ilahi güçlerini göstermişlerdir. Böylece ölümün bir kurtuluş yolu olduğuna inanmışlar ve inandırmışlardır. Bu yüzden martirlerin ölüm yıldönümleri önemlidir ve Azizler Takvimi'ndeki konumlandırılan yerlerinin sözde ölüm yıldönümleri olduğuna inanılır. Ölüm onlar için bir kurtuluş, insanlık için de umut olmuştur. Bununla birlikte martirlerin ölümünden sonra adlarına inşa edilen martiriumlar önem arz etmeye başlamış ve her durumda manevi gücü vurgulanmıştır.

Şekil 6. Koutloumousiou Manastırı n. 412, fol. 51v, 14. yüzyıl, Aziz Platon.

Kaynak: Spatharakis, 1981, r. 118.

Aziz Platon'da tıpkı diğer martirler gibi Erken Hristiyanlık döneminde üstelik de büyük zulüm zamanına denk gelmiş bir inanan olarak inancından dolayı öldürülmüştür. Aziz Platon'un hayatıyla ilgili bilgiler yukarıda bahsetmiş olduğumuz gibi çoğunlukla hagiografilerde ve dönem kaynaklarında görülür. Bunların ne kadarının gerçeği yansıttığı bilinmiyor olsa dahi konuyu Bizans resim sanatı açısından ele aldığımızda bu ürünleri üretendenin de aynı kaynaklara başvurduğunu ve onlardan beslendiği yadsınamaz bir gerçektir.

Kaynaklar ile resimler karşılaştırıldığında Aziz Platon temsillerinde farklı geleneklerden etkilenmediği görülmüştür. Örneklerin büyük bir kısmı portrelerden oluşmasına karşın, Aziz Platon'u konu alan sahnelerden iki örneğin de ortak ikonografik özelliklere sahip olduğunu

18 Yazıtla ilgili bkz.: Ristic ve Vojvodic, 1995; Marković, 1989, s. 34, no:58.

19 Yazıt ile ilgili yardımlarını esirgemeyen meslektaşlarım Prof. Dr. Miodrag Marković ve Dr. Marka Tomić Đurić'e teşekkür ederim.

Şekil 7. Deçani Manastır Kilisesi, duvar resmi, 14. yüzyıl, Aziz Platon'un infazı.

Kaynak: Visoki Deçani Monastery, 2020.

söyleyebiliriz. Sadece daha geç yüzyılda görülen Deçani Manastırı örneğinde Platon, daha önce resmedilmemiş bir üslupla yaşlı olarak betimlenmiştir. Söz konusu farklı üslup özelliği sanatçının özgür iradesinden kaynaklanmış olmalıdır. Ancak Par. gr. 580 ve Deçani Manastırı örneklerinde betimlenen her iki sahnenin arka planında dağlık bir arazinin kullanılmış olması ortak bir şablonun kullanıldığına işaret eder. Büyük olasılıkla da Deçani sanatçısı 11. yüzyıl üretimi olan Vat. gr. 1613'ü ya da onun bir kopyasını görmüş olmalıdır. Diğer örneklerde ise genç siyah saçlı ve sakallı standart aziz portrelerinde kullanılan şablonlardan biri tercih edilmiştir. Ancak erken dönem ikonalarından (Khanenko Müzesi) olan Aziz Platon'un bir kadın martir ile birlikte resmedilmesi tüm örneklerden ayrı değerlendirilmesi gerekir. Üstelik söz konusu ikona çoğu erken dönem ikonaları gibi ikonografik özellikleri ve üslubu açısından fayyum portreleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Kaynakça

- Ammianus, M. (1812-1891). *The Roman history of Ammianus Marcellinus, during the reigns of the emperors Constantius, Julian, Jovianus, Valentinian, and Valens.* (Yonge, & C. Duke) London; New York: G. Bell.
- Art, T. M. (2012). *The Metropolitan Museum of Art Guide.* New Haven, CT: Yale University Press.
- Aydın, A. (2009). Hristiyan dinindeki Martir-Aziz ve Rölik kültürünün Kilikya-Isaurya Bölgesi Hristiyanlığına yansımaları. *Olba*, 17, 53 - 82.
- Aydın, A. (2011). *Lahit Formlu Rölikler.* Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Balfour, D. (1983). Extended notions of martyrdom in the Byzantine ascetical tradition. *Sobornost*, 5, 20-35.
- Barut, F. (2012). Bizans Dönemi Kapadokya kiliseleri duvar resimlerinde Koimesis: Meryem'in Uykusu tasvirleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bordier, H. L. (1883). *Description des peintures et autres ornements contenus dans les manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale.* Paris: H. Champion.
- Cameniat, I., Magister, S. ve Monachus, G. (1838). *Theophanes continuatus.* Bonn: Weber.
- Cave, J. A. (1984). The Byzantine wall paintings of Kılıçlar Kilise aspects of monumental decoration in Cappadocia. Unpublished Ph. D. Thesis, Pennsylvania State University: Ann Arbor, MI : University Microfilms International.
- Coşkun, B. (2002). *Göreme Kılıçlar Kilisesi duvar resimlerinin ikonografisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dalton, O. M. (1912). Byzantine Enamels in Mr. Pierpont Morgan's Collection. *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 21(110), 65-69.
- Delehaye, H. (1902). *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi.* Brussels: Socios Bollandianos.
- Delehaye, H. (1933). *Les origines du culte des martyrs.* Brussels: Soc. d. Bollandistes.
- Διονυσίου, Φ. (1909). Διονυσίου του εκ Φουρνά, Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης. (Π. Α Παπαδοπούλου-Κεραμειώ) St Petersburg.
- Δωρή, Ε. Δ. (1982). Ιστορημένα χειρόγραφα του Μηνολογίου του Συμεών του μεταφραστή: ταξινόμηση των χειρογράφων-εκδόσεις του Μηνολογίου. Αρχική Σελίδα Τόμ. 1, 275-313.
- Dionysios, o. Fournas ve Hetherington, P. (1996). *The Painter's manual of Dionysius of Fournas: An English translation [from the Greek] with commentary of cod. gr. 708 in the Saltikov-Shchedrin State Public Library.* (P. H. trans.) Torrance, Calif.: Oakwood Publications.

- Dümmmler, B. (2000). Theodosius, Archidiakon. In W. Kasper (Ed.) *Lexikon für Theologie und Kirche*, (s. 142). Wien: Verlag Herder.
- Duygu, Z. (2017). *Hristiyanlık ve İmparatorluk: Geç Antikçağ'da kilise-devlet ilişkileri ve kristoloji paradigmaları*. İstanbul: Divan Yayınları.
- DVL (DIGIVATLIB). (2020). *The digitization project of the Vatican Library*, DVL (DIGIVATLIB) web sitesinden erişildi: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1613
- Ehrhard, A. (1937-1952). *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts (II)*. Leipzig: J. C. Hinrichs.
- Eusebius, C. (1890). *Church History*. From *Nicene and Post-Nicene Fathers* (McGiffert, A. C. Çev.). Second Series, Vol. 1. NY: Christian Literature Publishing Co.
- Eyice, S. (2011). Bizans döneminde Ankara. *Anadolu Araştırmaları*, 14, 243-264.
- Foss, C. (1977). Late antique and Byzantine Ankara. *Dumbarton Oaks papers*, 27-87.
- Γεδεών, Μ. Ι. (1899). Βυζαντινόν εορτολόγιον: Μνήμια των από του Δ' μέχρι του ΙΕ' αιώνος εορταζομένων αγίων εν Κωνσταντινουπόλει / υπό Μανουήλ Ιω. Γεδεών Σύγγραμμα συστηθέν δια πατριαρχικής και συνοδικής εγκυκλίου επιστολής τοις σεβαμιωτάτοις αρχιερεύσι και ταις ιεραϊς μοναίς. Εν Κωνσταντινουπόλει: χ.ε.
- Georgius, M. ve Festugière, A. J. (1970). *Vie de Théodore de Sykéôn*. Bruxelles: Société des Bollandistes.
- Gerstinger, H. (1926). *Die Griechische buchmalerei. Textband und tafelband*. Wien: Druck und Verlag der ÖsterreichischeStaatsdruckerei.
- Gregory, T. E. (2011). Bizans tarihi. (Çev. E. Ermert) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Harnack, A. (1924). *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten II*. Leipzig: J. C. Hinrichs.
- Hefele, C. J., ve Leclercq, H. (1907). *Histoire des conciles d'après les documents originaux I*. Paris: Letouzey.
- Itin.Theod. (1898). *Itinera hierosolymitana saecvli IIII-VIII*. (P. Geyer). Vindobonae: F. Tempsky.
- Jerphanion, G. d. (1925-1942). Une nouvelle province de l'art Byzantin, Les eglises rupestres de Cappadoce (Tome I). Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.
- Kazhdan, A. (1991a). *Hagiographical illustrations*. Washington, D.C.: Oxford University Press.
- Kazhdan, A. (1991b). Theophanes Continuatus. *Oxford Dictionary of Byzantium* (ss. 2061-2062). Oxford: Oxford University Press.
- Kazhdan, A. ve Sevçenko, N. P. (1991). *Martyr*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Khanenko Museum. (2020). *Khanenko Museum* web sitesinden erişildi: <https://khanekomuseum.kiev.ua/en/collection/highlights>
- Lampros, S. P. (1895-1900). *Catalogue of the Greek manuscripts on Mount Athos*. Cambridge: University Press.
- Libanius. (1921-1922). *Epistulae*. Leipzig: Teubner
- Mackeprang, M. ve Madsen, V. (1921). *Greek and Latin illuminated manuscripts, X-XIII centuries, in Danish collections*. Copenhagen: A. Marcus.
- Maguire, H. (1988). The art of comparing in Byzantium. *Art Bulletin* 70, 88-103.
- Mango, C. (1986). *The art of the Byzantine Empire 312-1453: Sources and documents*. Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press.
- Markovič, M. (1989). *Dečani i vizantijska umetnost sredinom XIV veka : međunarodni naučni skup povodom 650 godina manastira Dečana*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Miller, K. (1916). *Itineraria Romana: Römische reisewege an der hand der Tabula Peutingeriana*. Stuttgart: Strecker & Schroder.
- Miller, K. (1916). *Itineraria Romana: Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*. Stuttgart: Strecker und Schröder.
- Nersessian, S. (1940-1941). Remarks on the date of the Menologium and the Psalter written for Basil II. *Byzantion*, 15 104-125.
- Omout, H. A. (1929). *Miniatures des plus anciens manuscrits Grecs de la Bibliotheque Nationale du VIe au XIVe siecle*. Paris: Librairie Ancienne Honore Champion.
- Opitz, H.-G. (1934). *Athanasius Werke III Band. Erster Teil: Urkunden zur Geschichte des arianischen Streites 318-328 (Lfg. 1 und 2)*. Berlin/Leipzig: Walter de Gruyter & Co.
- PG:114. (1903). *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca* (vol. 114). (J. P. Migne) Paris.
- PG:115. (1899). *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca* (vol. 115). (J. P. Migne) Paris.
- PG:79. (1865). *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca* (vol. 79). (J. P. Migne) Paris.
- Procopius. (1940). *On buildings. General Index*. (Çev.: G. D. H. B. Dewing) Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ramsay, W. M. (1897). *St. Paul the traveler and the Roman citizen*. New York, London: G. P. Putnam's Sons.
- Ramsay, W. M. (1900). *The Church in the Roman Empire before A.D. 170*. London: Hodder and Stoughton.
- Ristic, S. K., & Vojvodic, D. (1995). Menologion. B. J. Ђурић (Ed.) *Mural painting of monastery of Dečani (Book 22)* içinde (DCXXXII, ss. 376-434). Belgrad: SASA Monographs.

- Schultze, V. (1926). *Altchristliche Städte und Landschaften*. (2. Kleinasien: 2. Gütersloh). C. Bertelsmann.
- Schwemer, A. M. (1999). Prophet, Zeuge und Märtyrer: zur Entstehung des Märtyrerbegriffs im frühesten Christentum. *Zeitschrift Für Theologie Und Kirche*, 96(3), 320-350.
- Serin, U. (2014). Bizans Ankara'sı ve kaybolan bir kültür mirası: 'St.Clement' Kilisesi. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 31(2), 65-92.
- Ševčenko, I. (1962). The illuminators of the Menologium of Basil II. *Dumbarton Oaks Papers*, 243-276.
- Ševčenko, N. P. (1991). Menologion. *Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford: Oxford University Press.
- Sollier, J.-B. D., Pinius, J., Cuperus, G. ve Boschius, P. (1867). *Acta Sanctorum Julii 5*. Paris: J. Camandet.
- Spatharakis, I. (1981). *Corpus of dated illuminated Greek manuscripts to the year 1453 I*. Leiden: E. J. Brill.
- Strickland, E. (2006). *Christian leadership in Late Antique Ancyra (284-450)*. Unpublished doctoral dissertation. The Catholic University of America, Washington, D.C. US.
- The Fieschi Morgan Staurotheke*. (Early 9th century). The Metropolitan Museum of Art. <https://www.metmuseum.org/:%20https://www.metmuseum.org/art/collection/search/472562> adresinden erişildi.
- Trites, A. A. (1973). Μάρτυς and Martyrdom in the Apocalypse: A semantic study. *Novum Testamentum* 15(1), 72-80.
- Ünver, T. (2012). *Lactantius ve De Mortibus Persecutorum*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Visoki Dečani Monastery (2020). *Visoki Dečani Monastery*, Dečani web sitesinden 12 Ağustos 2020 tarihinde erişildi: https://www.decani.org/images/igallery/resized/48401-48500/menolog_rsz_090-48455-1920-1250-80.jpg
- Weitzmann, K. (1978). *The icon: holy images--sixth to fourteenth century*. New York: George Braziller.
- Woodfin, W. T. (2006). An Officer and a Gentleman: Transformations in the Iconography of a Warrior Saint. *Dumbarton Oaks Papers* 60, 111-143.

